Леа Вайсова, Невена Германова, Миглена Горанова
Вероника Димитрова, Елена Лилова, Цветелина Панова
Цветелина Славчева, Кристиян Христов

ПОРТРЕТИ НА ИЗЧЕЗВАЩА СОФИЯ

СОФИЯ, 2012

Леа Вайсова, Невена Германова, Миглена Горанова
Вероника Димитрова, Елена Лилова, Цветелина Панова
Цветелина Славчева, Кристиян Христов

ПОРТРЕТИ НА ИЗЧЕЗВАЩА СОФИЯ
Българска, първо издание

Редактори: Майя Грекова
Мила Минева
Графичен дизайн Цветелина Панова
Коректор Вера Гьорева

Дадена за печат Май 2012
Излязла от печат Май 2012
Предпечат и печат „Изток Запад“

Издателство „Изток Запад“
www.iztok.net

ЛЕА ВАЙСОВА, НЕВЕНА ГЕРМАНОВА, МИГЛЕНА ГОРАНОВА, ВЕРОНИКА ДИМИТРОВА
ЕЛЕНА ЛИЛОВА, ЦВЕТЕЛИНА ПАНОВА, ЦВЕТЕЛИНА СЛАВЧЕВА, КРИСТИЯН ХРИСТОВ
ПОСЛЕСЛОВ – доц. арх. ПЕТЪР ЙОКИМОВ, д-р арх. ЛЮБИНКА СТОИЛОВА

ПОРТРЕТИ НА ИЗЧЕЗВАЩА СОФИЯ

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД 9

Зона 1 22

НЕРАЗГАДАНАТА КРАСАВИЦА, бул. „Стефан Стамболов“ №17..24
Елена Лилова

ГОЛЯМАТА КЪЩА С МАЛКАТА СТОПАНКА 40
бул. „Христо Ботев“ №82
Цветелина Панова

Зона 2 56

Зона 3 58

КЪЩАТА СЪС ЗЕЛЕНИЯ ВОАЛ, бул. „Македония“ №42 60
Невена Германова

Зона 4 80

КЪЩАТА, КОЯТО ЩЕ СЕ ПРЕВЪРНЕ В УЛИЦА 82
ул. „Опълченска“ №58
Невена Германова

Зона 5 100

Зона 6 102

МЪЛЧАЛИВАТА КЪЩА, ул. „Княз Борис I“ №74 104
Леа Вайсова

ДВОЙНАТА КЪЩА, бул. „Васил Левски“ №19 122
Миглена Горанова

Зона 7 134

ХОТЕЛ НА ОТРАЖЕНИЯТА, бул. „Княгина Мария Луиза“ №30 ...136
Вероника Димитрова, Цветелина Славчева

ВЪЛШЕБНАТА КЪЩА, бул. „Княгина Мария Луиза“ №56 152
Вероника Димитрова, Цветелина Славчева

КЪЩАТА НА ЧУДЕСАТА 170
ул. „Св. Св. Кирил и Методий“ №35
Вероника Димитрова, Цветелина Славчева

КЪЩАТА С КАМЕННИ ОСНОВИ 190
ул. „Св. Св. Кирил и Методий“ №37
Вероника Димитрова, Цветелина Славчева

Зона 8 202

ЗАКЪТАНАТА КЪЩА, ул. „Стара планина“ №90 204
Кристиян Христов

Зона 9 218

Зона 10 220

Зона 11 222

ПОСЛЕСЛОВ 224
Доц. арх. Петър Йокимов, д-р арх. Любинка Стоилова

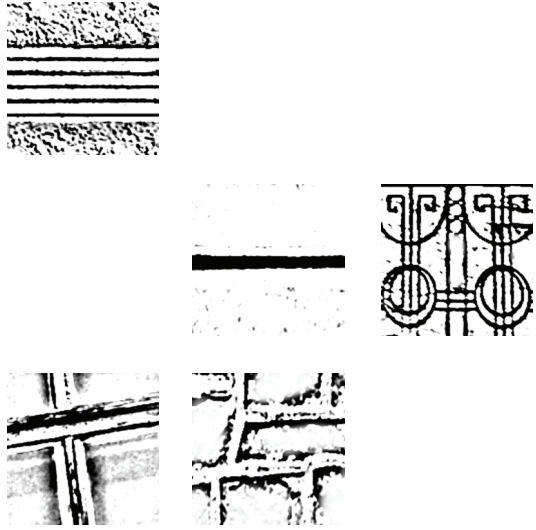

УВОД

Между кориците на тази книга ще намерите единадесет биографични портрета на софийски къщи, строени преди 1944 г. Събрани разкази на собственици и съседи, реконструирани истории, затворени в архивите, описания на собствения ни опит като изследователи на един особен обект, постепенно изчезващ или дори изчезнал вече от непосредственото преживяване на обитателите на град София – това са портрети на „рушащи“ се къщи през 2011 г. Така книгата се превръща в уникална разходка из улици, изпълнени с истории. Истории, които ние като жители правим, но които остават в периферията на официалните символни пространства. Дали обаче тези пространства не подлежат на договаряне и предоговаряне от гледна точка на това какво „ние“ сме или искаме да бъдем?

„Портрети на изчезваща София“ поставя въпроси, които вярваме, че си струва да задаваме: В какъв град искаме да живеем? И в този смисъл – какво искаме да пазим? Какво и как избираме да съхраним, защото е важно за нас като живеещи в София? Каква политика на опазване на изчезващото минало си струва да бъде провеждана?

ул. „Узунджовска“ 3

В търсене на отговори книгата се превърна в опит да бъде мислена историята отвътре, от гледна точка на жителите на града. Тя събира личните ни преживявания на историите. Фотографиите и разказите вероятно ще предизвикат у вас разнообразни и променливи емоции – носталгия, тъга, смях... Надяваме се само че няма да останете безразлични към проблема. И ще тръгнете в търсене на собствените си отговори. Както поехме ние след въпросите си.

Всъщност всичко започна с една снимка във Facebook. Леа Вайсова я направи и качи, а коментарите се завъртяха около разрухата, архитектурата, историята и паметта на града, утаили се в старите софийски къщи. И всичко щеше да си остане един разговор онлайн, ако не бяха социологът Петя Кабакчиева и историкът Мартин Иванов, които дадоха идеята дискусията да се превърне в изследователски проект и заразиха с вдъхновение проф. Майя Грекова, ръководител на магистърската програма по градски изследвания към катедра Социология на Софийски университет, и изследователите в Изследователския център по социални науки (www.rcss.eu) към същата катедра. Така се роди проектът „Картография на изчезващата памет. Биографични портрети на рушащи

се къщи на стара София“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ на Софийски университет.[1]

Изследването започна през май 2011 г. и стана възможно благодарение на студентите-бакалаври по социология и студентите-магистри по градски изследвания, които се запалиха да обикалят града и да събират снимки, разкази, архиви. Магистърската програма по градски изследвания винаги е насочвала вниманието на студентите към сложните интердисциплинарни изследвания на модерния и на съвременния град, фокусирайки се върху българския град; да задълбочи познанието за протичащите днес социални процеси и за социологическото осмисляне на спецификата на градските проблеми, свързани с градоустойството, мобилността, социалните конфликти, архитектурата, администрацията, културните практики… Винаги сме работили с идеята, че студентите овладяват най-добре

[1] Ръководител на проекта стана проф. Майя Грекова. В екипа се включиха: доц. Петя Кабакчиева, доц. Мартин Иванов, гл. асист. Мила Минева, Леа Вайсова, Кристиян Христов, Вероника Димитрова и Невена Германова, както и студенти от магистърската програма „Градски изследвания“: Цветелина Славчева, Миглена Горанова, Цветелина Панова и Елена Лилова.

различни изследователски методи и подходи, участвайки в изследвания. Работата им по този проект ни убеждава, че сме прави – надяваме се, че ще убеди и вас.

В началото на изследователската дейност се питахме как да дефинираме предмета ѝ: „разруха“ или „рушаща се къща“. Решихме да съберем субективните погледи през обективите – всеки един от нас идентифицира и снима сградите, оставени на разрухата според собственото му разбиране. Избирахме си определен отрязък от широкия център на София – между булевардите „Сливница“, „Константин Величков“, „Акад. Иванов Гешов“, „България“, „Черни връх“, „Пейо Яворов“, „М. Еминеску“, „Ситняково“ и „Ген. Данаил Николаев“.

В тази първа фаза на изследването картографирахме в снимки 331 „рушащи се къщи“ (Вж. http://www.rcss.eu/index.php?section=33&sub_category=15&display=154&id=284). От тях с помощта на експертите арх. Любинка Стоилова от ОП „Стара София“ и арх. Петър Йокимов подбрахме 12[2] къщи на стара София. Как ги избрахме?

[2] Една от тях „загуби“ портрета си – след като го подготвихме, собственикът на къщата не се съгласи да го публикуваме.

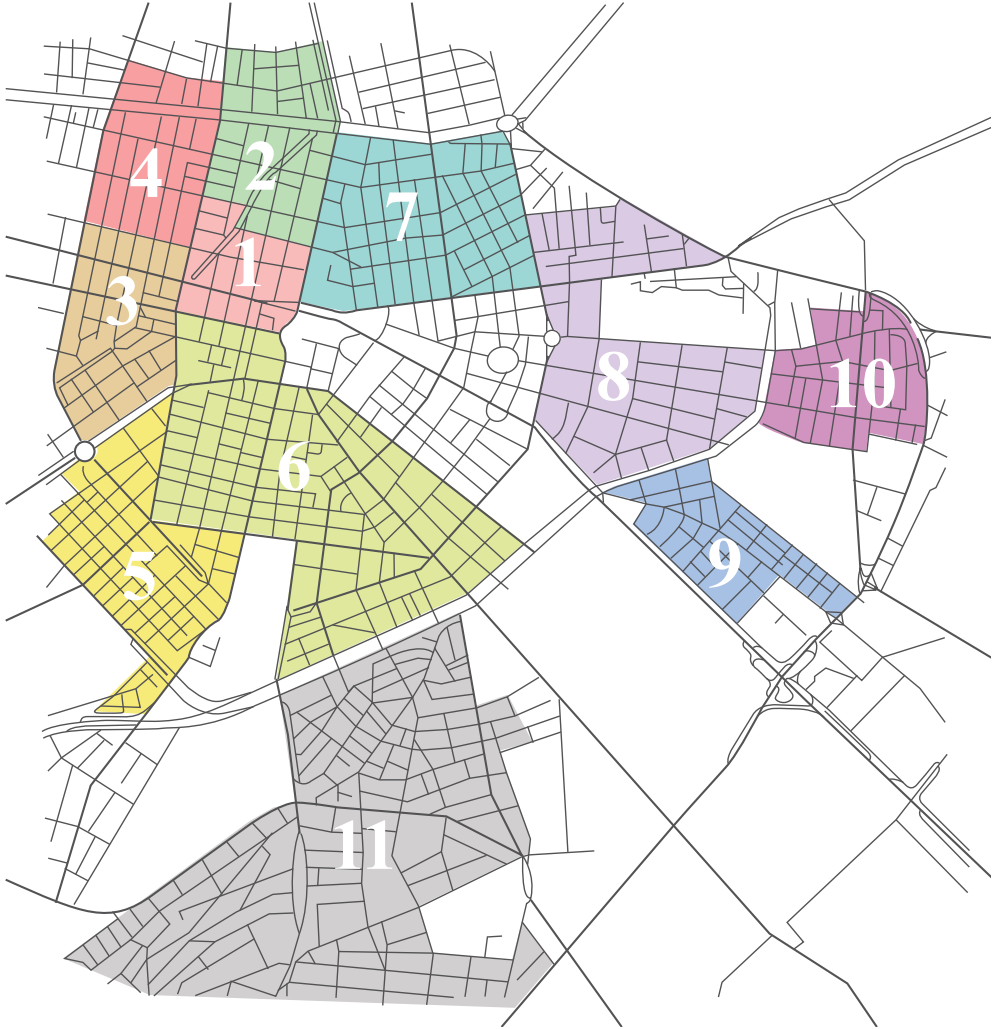
4
2
7
1
3
8
10
6
5
9
11

Обективите на участниците регистрираха голям брой стари сгради във всевъзможно състояние: от къщи с поолющена мазилка и стара дървена дограма до разпадащи се постройки със зазидани прозорци и без покриви. Оказа се, че окото се влияе от средата, в която гледа – „рушаща се къща“ значи различни неща в различните части на града. В района на община „Възраждане“, на запад от бул. „Христо Ботев“, от двете страни на бул. „Тодор Александров“, между бул. „Сливница“ и бул. „Стамболийски“, на мястото, където е бил следосвобожденският квартал „Ючбунар“, „рушащата се къща“ е буквално разпукната на две части, без покрив, изкорубена, със стърчащи греди. А в „Лозенец“ окото вижда разруха дори само в старата дървена дограма и счупените улуци. Открихме и друг тип „разруха“ – тази на образа, разпад в начина, по който би трябвало да изглеждат къщите, поне според критериите на нашето око (или според оригиналния им архитектурен план). Това най-често бяха здрави и в известна степен поддържани къщи, но преустроени в търговски обекти или украсени с огромни неонови надписи (къщата на ъгъла на улиците „Симеон“ и „Средна гора“). Ярко измазаната фасада на един етаж се оказа, че подчертава още повече разрухата на другата

половина от къщата (ул. „Софроний Врачански“ 45), а окото вижда цялостния архитектурен облик като разрушен. „Зелените къщи“, са оставени на бръшляна, люляците, тревите и храстите, целите са обраснали в растителност до степен, в която няма как да проникнеш до скритото отдолу (ул. „Йоан Екзарх“ №1), също уловихме сред „рушащото се“.

И все пак в най-лошо състояние бяха видимо „необитаемите къщи“ – изкорубени отвътре, със зазидани прозорци, с прораснали акации в стаите им, покрити със зелени воали. Избрахме тях и превърнахме „необитаемостта“ в основен критерий за „разруха“ на къщите.[3] В хода на работата си установихме, че всички те действително са в края на „живота си“ и могат да изчезнат без спомен и следа за броени дни (две от избраните къщи бяха съборени в рамките на един месец от началото на теренната работа по проекта). В тези новообразувани „дупки“ в градската среда се изгубват не само физически обекти – там потъват спомени, изчезва всекидневната история на части от града. Това е естествен

[3] По време на теренната работа обаче се оказа, че част от тези къщи се обитават.

процес на обновяване и забрава, запечатан в градската тъкан, който не може, а и не бива на всяка цена да бъде задържан. Но, оказва се, че засега той е напълно невидим и затова безразборен – „дупките“ се появяват ненадейно и без предупреждение.

Къщите, които избрахме, се оказаха строени преди 1944 г. Не ние избрахме периода, защото това точно минало ни се е сторило по-значимо; периодът сам ни намери – защото именно от него са най-занемарените постройки. А се оказа, че това са къщи, преживяли и най-много – построени, отчуждени, стопанисвани от разнообразни собственици, реституирани и в крайна сметка – рушащи се, всяка по своя причина, която се опитваме да разкажем.

Разказите са различни – в някои от тях се поставя акцент върху съседските клюки и се описва изследователският опит; в други има подробен разказ, основаващ се на интервюта, проведени със собственици или обитатели на сградата; в трети присъства и подробен документален анализ на сложните отношения между Национален институт за недвижимо културно наследство, Столична община, наследници и т.н. Фотографиите имат основно документална стойност – заснети са самите сгради и техните архитектурни елементи.

В хода на работата ни по проекта Изследователският център по социални науки беше поканен да участва в изложбата „Образи на града“ в рамките на *Sofia architecture week 2011*, която представи различни визии за развитието и състоянието на градското пространство. Там участвахме с три, взаимно свързани концепции, включващи визуализирани обекти от изследваните 12 сгради: анимирана интерактивна карта на „Изчезваща София“ с аудиозаписи на историите на три от проучените къщи и интерактивната карта, нарисувана от художника Димитрий Ягодин, която включва 10 от изследваните общо 12 сгради и има за цел да увлече и прикани зрителя не само на виртуална, но и на реална разходка из старите къщи; пощенски картички на „Изчезваща София“ със снимки на къщите и кратка история на гърба на картичката с пощенска марка (багер, разораващ строителен терен). Използвайки традиционното разбиране за пощенска картичка, подбраните от нас обекти показват нетрадиционните за представителния образ на града рушащи се къщи.

Проектът получи награда от Дарителската програма на „Мото-Пфое“ за опазване на природното и културното наследство. С нейна помощ ще разширим работата си по

картографиране на рушащи се софийски къщи: ще създадем платформа за гражданска дискусия върху проблемите на опазването на архитектурно-историческата среда в града, основаваща се на онлайн интерактивна карта на стари, разрушаващи се сгради в София.

Опитахме се да съберем, доколкото беше възможно[4], някои от тайните, обвити от зелените воали на изчезващите градски къщи. За да ги направим по-видими, или за да запазим частица от тях. От дистанцията на спомена за тяхното минало много от разказите звучат като приказки с объркана хронология и неясни казуси, застинали във времето. Броденето из тайнствения свят на старите софийски къщи за нас беше една вълнуваща „приказка без край". Разрухата се оказа по-жива, отколкото предполагахме. Дано да сме успели да я предадем в текст и образи, за да можете и вие да се потопите в увлекателните ѝ разкази.

Авторите

---

4 Благодарни сме – освен на всеотдайната и безценна помощ на нашите консултанти – арх. Любинка Стоилова и арх. Петър Йокимов – и на отзивчивостта на ръководството на НИНКН,

Извори:

Минева, М. (2011) *За колекцията ми от картички*. Достъпно на: www.isda.bg [Посетена 02/02/12]).

Станоева, Е. (2010) *Централният градски площад като легитимационен ресурс: пл. „Девети септември“ в социалистическия център на София*. – *Критика и хуманизъм*, кн. 33, бр.3, с. 111 – 138.

Якимова, М. (2010) *София на простолюдието (с тарикатско-български речник)*. София, „Изток-Запад“.

без чиято помощ нямаше да е възможна такава реконструкция на биографиите на къщите, признати за недвижими паметници на културата.